

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการ ที่มา และความสำคัญ

การค้าชายแดนเป็นการค้าระดับท้องถิ่นซึ่งเกิดขึ้นบริเวณชายแดน ระหว่างประชาชนหรือผู้ประกอบการที่มีถิ่นที่อยู่คนละประเทศ โดยไม่จำเป็นต้องมีสัญญาการค้าระหว่างกัน สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นใช้ในชีวิตประจำวัน โดยใช้เงินสกุลท้องถิ่น การค้ากระทำทั้งการค้าที่ผ่านและไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร เนื่องจากการเคลื่อนย้ายสินค้าทำได้ง่ายและยากต่อการควบคุม

มูลค่าการค้าชายแดนระหว่างภาคเหนือของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในปี 2550 มีมูลค่า 27,048.1 ล้านบาท การส่งเสริมการค้าชายแดนจึงเป็นช่องทางสร้างงานและ เป็นการพัฒนาภูมิภาคของทั้งไทยและประเทศเพื่อนบ้าน

ภาคเหนือทำการค้าชายแดนกับประเทศพม่า ลาวและจีนตอนใต้ เนื่องจากมีพรมแดนติดต่อกับพม่าและลาวประมาณ 2,103 กิโลเมตร รวมทั้งสามารถค้ากับจีนตอนใต้ (มณฑลยูนนาน) ผ่านทางแม่น้ำโขง บริเวณอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย การค้าชายแดนภาคเหนือ-พม่า ภาคเหนือ-ลาว และภาคเหนือ-จีน (ตอนใต้) กระทำใน 2 รูปแบบคือ การค้าผ่านพิธีการทางศุลกากร (การค้าในระบบ) และ การค้าไม่ผ่านพิธีการศุลกากร (การค้านอกระบบ)

การค้าผ่านพิธีทางศุลกากร มูลค่าการค้ากับพม่าในปี 2550 มีสัดส่วนสูงมากคือร้อยละ 67.3 ของมูลค่าการค้าชายแดนโดยรวมของภาคเหนือ รองลงมาได้แก่ การค้าชายแดนกับจีน (ตอนใต้) และลาว ซึ่งมีสัดส่วนลดหลั่นลงมา คือร้อยละ 24.4 และร้อยละ 8.3 ตามลำดับ โดยภาคเหนือได้ดูแลการค้ากับพม่า ลาว และเริ่มได้ดูแลการค้ากับจีน (ตอนใต้) ในปี 2539 เป็นต้นมา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

ตารางที่ 1.1 มูลค่าการค้าชายแดนภาคเหนือ

หน่วย : ล้านบาท

ปี	ส่งออก				นำเข้า				การค้า รวม
	พม่า	ลาว	จีน(ใต้)	รวม	พม่า	ลาว	จีน(ใต้)	รวม	
2539	3083.7	197.7	138.1	3419.4	285.0	105.1	77.3	467.5	3886.9
2540	5962.8	205.2	65.5	6233.6	289.9	175.4	79.4	544.6	6778.2
2541	3478.0	456.7	96.8	4031.4	618.9	131.6	289.4	1039.9	5071.3
2542	4883.7	457.9	438.4	5780.1	908.9	455.4	430.0	1794.3	7574.4
2543	6636.5	579.4	851.7	8067.6	931.6	470.4	302.5	1704.6	9772.1
2544	4069.5	621.1	2225.6	6916.2	1810.5	527.6	547.0	2885.1	9801.3
2545	3915.7	607.1	2737.5	7260.3	804.4	446.8	462.0	1713.3	8973.6
2546	7519.0	551.2	3075.1	11145.3	969.6	302.3	1087.4	2359.3	13504.6
2547	14255.8	940.1	2110.4	17306.3	1782.2	407.3	1241.8	3431.3	20737.6
2548	16701.8	1633.3	4075.2	22410.3	1422.6	593.5	1104.4	3120.5	25530.8
2549	14899.3	1439.6	4108.2	20447.0	2034.4	788.0	1089.6	3912.0	24359.0
2550	16420.7	1294.0	5593.8	23308.5	1803.5	942.9	993.2	3739.5	27048.1

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2551)

การค้าชายแดนภาคเหนือ-พม่า มีจุดทำการค้า 10 จุด กระจายผ่านด่านศุลกากรในภาคเหนือรวม 6 แห่ง ใน 4 จังหวัด คือ ตาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และเชียงราย แต่ที่สำคัญมีเพียง 2 แห่ง คือ ด่านแม่สาย จังหวัดเชียงราย และด่านแม่สอด จังหวัดตาก ในปี 2550 มูลค่าผ่านด่านฯ ทั้ง 6 แห่ง รวม 18,224.2 ล้านบาท เป็นการส่งออก 16,420.7 ล้านบาท และนำเข้า 1,803.5 ล้านบาท สินค้าส่งออกสำคัญได้แก่ สินค้าอุปโภค บริโภค ยางรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ น้ำมัน วัสดุก่อสร้าง เครื่องยนต์และชิ้นส่วน สินค้านำเข้าสำคัญ ได้แก่ ไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ อัญมณี สินค้าเกษตร และของป่า การค้าชายแดนกับพม่ามิใช่เป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนเพื่อการยังชีพซึ่งกระทำในพื้นที่พรมแดนติดต่อกันเท่านั้น แต่ยังนำสินค้าสู่เมืองสำคัญของพม่าหรือส่งผ่านต่อประเทศอื่น โดยสินค้าจากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายถูกส่งสู่เมืองตองยี และเมืองมัณฑะเลย์ รวมทั้งผ่านสู่จีน

(ตอนใต้) ขณะที่สินค้าจากแม่สอด จังหวัดตากจะเข้าสู่เมืองย่างกุ้ง และบางส่วนของ บังคลาเทศ ส่วนสินค้านำเข้าจากพม่าก็นำมาแปรรูปเพื่อการส่งออก เช่น ผลิตภัณฑ์ไม้ และ อัญมณี เป็นต้น

การค้าชายแดนภาคเหนือ-ลาว มีจุดทำการค้า 12 จุด ในจังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน และอุตรดิตถ์ กระจายผ่านด่านศุลกากร 4 แห่ง แต่ที่สำคัญคือด่านฯ เชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นการส่งออกสินค้าของไทยไปยัง 6 แขวง ในภาคเหนือของลาวโดยเฉพาะแขวงหลวงพระบาง โดยมูลค่าการค้าในปี 2550 เท่ากับ 2,236.8 ล้านบาท โดยเป็นการส่งออก 1,294 ล้านบาท และนำเข้า 942.9 ล้านบาท สินค้าส่งออกสำคัญ ได้แก่ วัสดุและอุปกรณ์ก่อสร้าง สินค้า อุปโภคบริโภค น้ำมัน ยานพาหนะ และส่วนประกอบ สินค้านำเข้าสำคัญ ได้แก่ ไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ ถ่านหิน ถิกไนต์ สินค้าเกษตรและของป่า

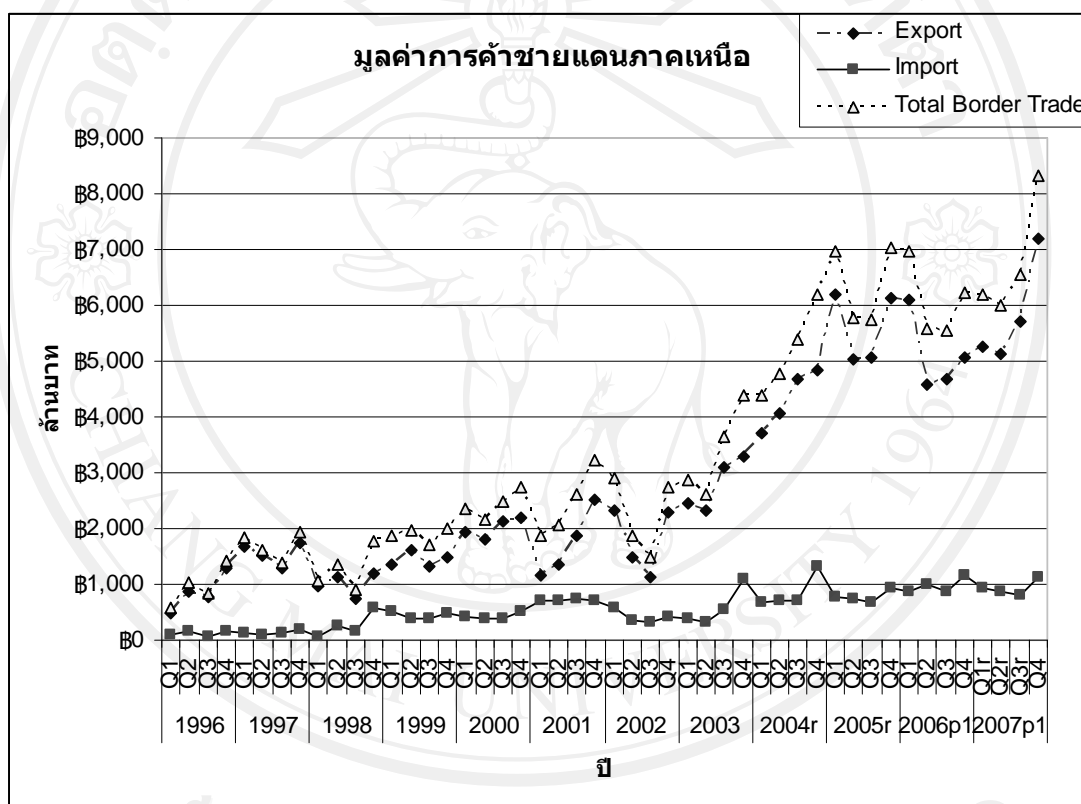
การค้าชายแดนภาคเหนือ-จีน (ตอนใต้) เป็นการค้ากับมณฑลยูนนาน เริ่มต้นตั้งแต่ปี 2537 โดยใช้เส้นทางเรือในแม่น้ำโขง ผ่านด่านฯ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตู้เมืองเชียงรุ่ง หรือเมืองซือเหมา เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มูลค่าการค้าในปี 2539 มีเพียง 215.4 ล้านบาท เนื่องจากอยู่ในระยะเริ่มต้นและการขนส่งสินค้าโดยใช้เส้นทางในแม่น้ำโขงไม่สามารถทำได้ทุกฤดูกาล แต่มูลค่าการค้าในปี 2550 เท่ากับ 6,587 ล้านบาท เป็นการส่งออก 5,593.8 ล้านบาท และนำเข้า 993.2 ล้านบาท สินค้าส่งออกสำคัญ ได้แก่ ยางพารา สินค้าอุปโภคบริโภค และน้ำมันเชื้อเพลิง สินค้านำเข้าสำคัญ ได้แก่ ผลไม้ และเฟอร์นิเจอร์ไม้

การค้าที่ไม่ผ่านพิธีการศุลกากร จากการสำรวจของธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อปี 2537 พบว่าการค้าชายแดนภาคเหนือ-พม่า และภาคเหนือ-ลาว มีลักษณะเป็นการค้านอกระบบที่ไม่ผ่านพิธีการศุลกากร ประมาณว่าการค้านอกระบบกับพม่าและลาวมีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 76 และ 50 ของการค้าชายแดนภาคเหนือ-พม่า และภาคเหนือ-ลาว สำหรับการค้าภาคเหนือ-จีน (ตอนใต้) ยังไม่พบรายงานการศึกษา

การชำระเงินค่าสินค้าชายแดนสามารถจำแนกเป็น 2 ลักษณะใหญ่คือ การชำระเงินผ่านระบบธนาคารพาณิชย์ ประกอบด้วย การชำระเงินด้วยเช็คหรือตราพดของ ธนาคาร การโอนเงินเข้าบัญชีธนาคาร และการชำระค่าสินค้า ตาม L/C ที่เปิดเป็นเงินสกุลดอลลาร์ สรอ. และการชำระเงินที่ไม่ผ่านระบบธนาคารพาณิชย์ ประกอบด้วย การชำระค่าสินค้าโดยผ่านตัวแทนคู่ค้าระหว่างประเทศในตลาดที่ไม่เป็นทางการ การชำระเป็นเงินสดด้วยเงินสกุลท้องถิ่น เช่น บาท หรืออาจกล่าวได้ว่า “Baht Zone” จากข้อมูลการสำรวจดังกล่าวสรุปได้ว่ากว่าร้อยละ 80 ของมูลค่าการค้า ยังคงนิยมชำระค่าสินค้าโดยไม่ผ่านระบบธนาคาร ส่วนหนึ่ง เป็นผลสืบเนื่องจากวิธีการค้าแบบดั้งเดิม คือ ความเชื่อใจกันเป็นสำคัญ อีกส่วนหนึ่งเป็นผลจากกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการค้า เช่น พม่าห้ามนำเข้าสินค้าสำคัญของไทย จีนมี กฎ ระเบียบนำเข้าที่ยู่ยากมาก ส่วนลาวจัดเก็บภาษีนำเข้าสูง

มาก เป็นต้น ทำให้มีการลักลอบนำเข้าประเทศ จึงไม่สามารถชำระเงินผ่านระบบธนาคารได้ โดยที่การค้าชายแดนภาคเหนือ-ลาว ประมาณการว่ามีการชำระค่าสินค้าผ่านระบบธนาคารเพียงประมาณร้อยละ 20 ส่วนใหญ่นิยมชำระค่าสินค้าโดยใช้เงินสด สกุลบาท กีบ และดอลลาร์ สรอ. สำหรับการค้าชายแดน ภาคเหนือ-พม่า พบว่ามีการชำระเงินผ่านระบบธนาคารพาณิชย์ น้อยกว่าร้อยละ 20 ส่วนที่เหลือเป็นการชำระเงินไม่ผ่านสถาบันการเงิน (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2550)

รูปที่ 1.1 มูลค่าการค้าชายแดนภาคเหนือ

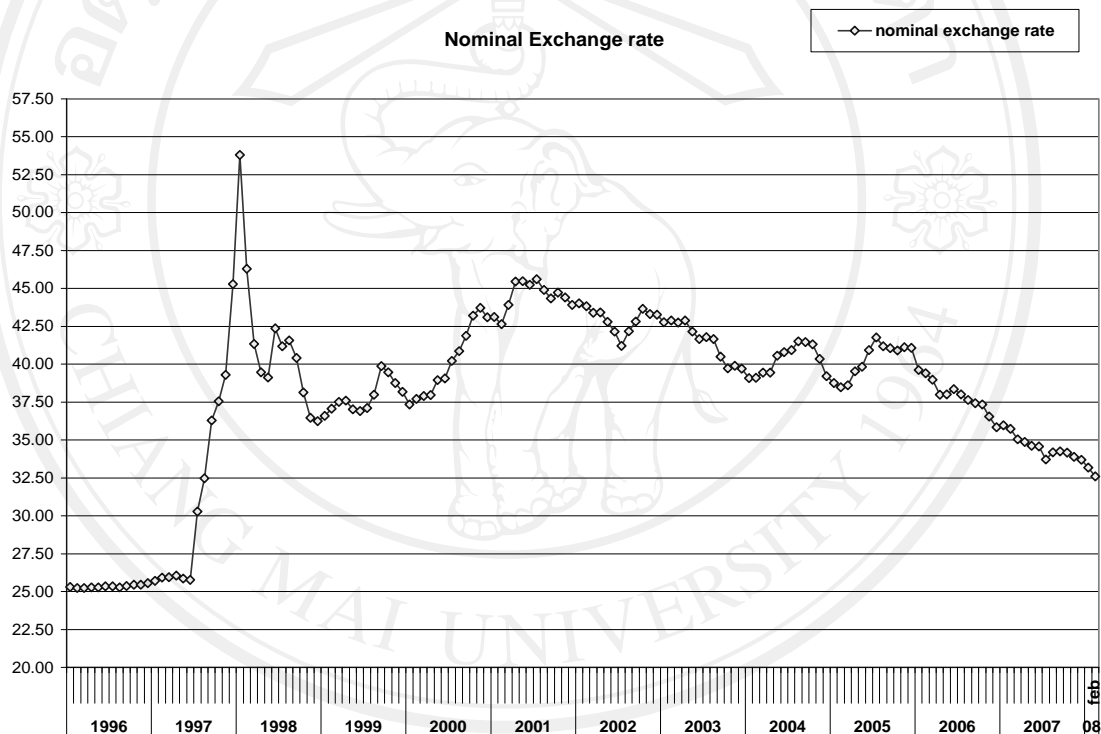

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย (2551)

ถึงแม้ว่าการค้าชายแดนเป็นค้าระดับท้องถิ่นที่เกิดขึ้นบริเวณชายแดน ระหว่างประชาชน หรือผู้ประกอบการที่มีถิ่นที่อยู่คนละประเทศ โดยไม่จำเป็นต้องมีสัญญาการค้าระหว่างกันนี้เองที่ทำให้การค้าชายแดนมีมูลค่าการค้าที่เพิ่มสูงขึ้นมาโดยตลอด ดังที่แสดงในตารางที่ 1.1 โดยสินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน โดยใช้เงินสดท้องถิ่นการค้ากระทำทั้งการค้าที่ผ่านและไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร เนื่องจากการเคลื่อนย้ายสินค้าทำได้ง่ายและยากต่อการควบคุม

จากสถิติการค้าชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในอดีตนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างท้องถิ่นของประชาชน ในเขตชายแดนที่ติดต่อกันเท่านั้น แต่หลังจากที่ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ติดต่อกันทางด้านการเมือง และการค้า รวมถึงด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้อง โดยภายหลังการเปิดจุดการค้ากับประเทศพม่าและลาวแล้วพบว่าปริมาณการค้าที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และมีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นในอนาคต ดังแสดงในรูปที่ 1.1

รูปที่ 1.2 อัตราแลกเปลี่ยนเงินตรารายเดือน (บาท/ 1 เหรียญดอลลาร์สหรัฐ)

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย (2551)

ในขณะเดียวกันจากรูปที่ 1.2 ซึ่งแสดงอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทต่อ 1 เหรียญดอลลาร์สหรัฐ แสดงค่าเงินบาทที่แข็งค่าขึ้นเรื่อยๆ ในเดือนมกราคม 2541 อัตราแลกเปลี่ยนเท่ากับ 53.84 บาทต่อ 1 เหรียญสหรัฐ ซึ่งเป็นค่าเงินบาทที่อ่อนตัวสูงสุด และในเดือนมกราคม 2551 อัตราแลกเปลี่ยนเท่ากับ 33.18 บาทต่อ 1 เหรียญสหรัฐ และเดือนกุมภาพันธ์ 2551 อัตราแลกเปลี่ยนเท่ากับ 32.60 บาทต่อ 1 เหรียญสหรัฐ แสดงให้เห็นว่าในระยะเวลา 10 ปี เงินบาทแข็งค่าขึ้น 20.67 บาท

ดังนั้นจึงเป็นที่น่าศึกษาว่ามูลค่าการค้าชายแดนภาคเหนือ มีความสัมพันธ์กับอัตราแลกเปลี่ยนหรือไม่ ในกรณีที่มีความสัมพันธ์กันการแข็งค่าหรือการอ่อนค่าของเงินบาท มีผลทำให้

มูลค่าการค้าชายแดนภาคเหนือเพิ่มขึ้นหรือลดลงหรือไม่อย่างไร นอกจากอัตราแลกเปลี่ยนที่เป็นตัวเงิน (Nominal Exchange rate) แล้ว อัตราแลกเปลี่ยนที่แท้จริง (Real Exchange rate) มีความสัมพันธ์กับมูลค่าการค้าชายแดนหรือไม่อย่างไร

ตารางที่ 1.2 อัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทต่อ 1 เหรียญสหรัฐ

(หน่วย : บาท)

YEAR		Nominal Exchange rate	Real Exchange Rate
1996	Q1	25.26	26.88
	Q2	25.30	26.89
	Q3	25.33	26.79
	Q4	25.49	26.80
1997	Q1	25.86	27.13
	Q2	25.90	27.02
	Q3	33.01	33.63
	Q4	40.71	40.53
1998	Q1	47.15	45.99
	Q2	40.33	38.74
	Q3	41.06	39.26
	Q4	36.95	35.64
1999	Q1	37.05	35.88
	Q2	37.18	36.59
	Q3	38.33	37.81
	Q4	38.81	38.35
2000	Q1	37.65	37.25
	Q2	38.66	38.67
	Q3	40.99	40.99
	Q4	43.34	43.58
2001	Q1	43.22	43.61
	Q2	45.39	45.81
	Q3	44.95	45.44
	Q4	44.35	44.95
2002	Q1	43.74	44.46
	Q2	42.79	43.64
	Q3	42.07	43.08
	Q4	43.42	44.33
2003	Q1	42.80	43.88
	Q2	42.23	43.23
	Q3	41.31	42.43
	Q4	39.78	40.74
2004	Q1	39.21	40.13
	Q2	40.27	41.30
	Q3	41.30	42.18
	Q4	40.29	41.33

ตารางที่ 1.2 (ต่อ)

YEAR		Nominal Exchange rate	Real Exchange Rate
2005	Q1	38.61	39.61
	Q2	40.10	40.82
	Q3	41.34	41.49
	Q4	41.04	41.21
2006	Q1	39.33	39.56
	Q2	38.12	38.07
	Q3	37.69	37.72
	Q4	36.57	36.24
2007	Q1	35.59	35.77
	Q2	34.69	34.91
	Q3	34.06	34.32
	Q4	33.92	33.95

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย (2551)

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างอัตราแลกเปลี่ยนที่เป็นตัวเงิน (Nominal Exchange rate) กับมูลค่าการนำเข้าภาคเหนือ
- 2) เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างอัตราแลกเปลี่ยนที่แท้จริง (Real Exchange rate) กับมูลค่าการนำเข้าภาคเหนือ
- 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตราแลกเปลี่ยนที่เป็นตัวเงินและอัตราแลกเปลี่ยนที่แท้จริงกับมูลค่าการนำเข้าภาคเหนือ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และความเป็นเหตุเป็นผล

1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

- 1) เพื่อทราบถึงทิศทางของความสัมพันธ์อัตราแลกเปลี่ยนที่เป็นตัวเงินและอัตราแลกเปลี่ยนที่แท้จริงกับมูลค่าการนำเข้าภาคเหนือ ตลอดจนการปรับตัวทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
- 2) เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของภาครัฐในการสนับสนุนหรือวางแผนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อเพิ่มมูลค่าการนำเข้าภาคเหนือ โดยการกระตุ้นให้เกิดการ

ส่งออกทั้งในระยะสั้น และระยะยาวเพื่อเป็นข้อมูลและแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้จะนำข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ซึ่งเป็นข้อมูลลักษณะอนุกรมเวลา (time-series data) มาทดสอบเพื่อหารูปแบบความสัมพันธ์ของอัตราแลกเปลี่ยนและมูลค่าการค้าชายแดนภาคเหนือโดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าว ใช้ข้อมูลทุติยภูมิของอัตราแลกเปลี่ยนและมูลค่าการค้าชายแดนภาคเหนือรายไตรมาสตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2539 – 2550 ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทย และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการค้าชายแดนในด้านภาคเหนือของไทยเป็น “Baht Zone” ดังนั้นในการศึกษานี้จึงใช้อัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทต่อเงินดอลลาร์สหรัฐเป็นตัวแปรหนึ่งที่น่ามาทดสอบ เพราะในการอธิบายค่าเงินบาท การอ่อนตัวหรือแข็งตัวของเงินบาทนั้น จะใช้เงินดอลลาร์สหรัฐเป็นค่าเปรียบเทียบอ้างอิง